

זוויית רחבה

הגששים
הבדואים

לקרוא את האדמה

כבר דורות רבים תופסים הגששים חלק נכבד בתרבות הבדואית, המקדישה להם שלל אגדות, סיפורים ובעיקר מוסרי השכל. כמו חברות נוודיות רבות, גם הבדואים באזורנו פיתחו את מיומנות הגילוי והמעקב בעזרת חושים מחודדים - עניין של הישרדות בתנאי מדבר קשים. בקרב הבדואים שהתנדבו לצה"ל הוחלפו עקבות הטלה שאבדו, חיות הטרף או גנב הצאן, בעקבותיהם של מסתננים, מבריחים ושאר פורעי חוק. מסורת עתיקה בצבא מודרני

מאת: איל שפירא   צילום: איל עופר

בעמודים הקודמים: סיור שגרתי של חיילי מג"ב בלוחית הגששים. עיקר העבודה הוא חיפוש אחר כל שינוי חריג בגזרה. משמאל: טביעות רגל של למטה: סוליות עור כבש, סוליות-המשמשות מסתננים להסוואת עקבותיהם

א

נו יושבים במשרדו הגדול של אל"מ פני גנון, מפקד יחידת הגש" שים של פיקוד דרום. הוא מפנה אותי אל צג המחשב הגדול שעל שולחנו ומתגאה במאות צילומים דיגיטליים מהוויי הגששים הברואים. או ליתר דיוק, מרגעי השיא של ההוויי הזה – תפיסות מוצלחות של מבריחים, מסתננים ושאר פורעי חוק. "למרות שמדובר במה שאנו מכנים 'גבול של שלום', מה שקורה בגבול עם מצרים הוא קטסטרופה". ואכן, לכידת מסתננים וסחורות מסוגים שונים מתרחשת כמעט בכל לילה. רק בשנה האחרונה נרשמו כ-4,000 אירועים: מסימ" ני עקבות ללא מגע ועד תפיסת מבריחים ואף מחבלים חמושים. "הגשש נמצא כחוד החנית של הכוח", מתגאה גנון. "הוא פותח את הציר בכוקר, עורך סיורים שגרתיים וסוגר את הציר לפני פעילות הלילה. כמו כן, הוא עוסק בגילוי חריגות, כגון מטענים ועקבות, והובלת מרדפים."

בצה"ל משרתים מאות גששים ברואים, רובם בשירות קבע. בשונה מפיקוד צפון ומרכז, שבהם מסופחים הגששים ליחידות שונות, מתהדר פיקוד דרום ביחידת גששים העומדת בפני עצמה. יחידה זו הוקמה בתחילת שנות השבעים, והיא המשך ישיר של שירות גששים ברואים כאזרחים עובדי צה"ל מאז 1948.

עוד בתחילת שנות הארבעים של המאה שעברה פעלו ברואים לצד אנשי ארגון "ההגנה" בעיקר בגליל. עם פרוץ מלחמת השחרור התגייסה לצה"ל קבוצת ברואים מהנגב, ועליה הוטל לפטרל לאורך קווי המים בין יישובי האזור. בשנים הפרועות של שנות החמישים והשישים היה גבול מצרים מוקד לנתיבי הברחה רבים, כפי שהיה במשך מאות השנים שקדמו לאותה תקופה. מאז נקבע קו הגבול – שחלקים גדולים ממנו נטולי גדר – הלכו והשתכללו שיטות ההברחה וגדל גם מגוון הסחורות המובר" חות. ממוצרים כגבינות, בדים או טבק, ועד גמלים, סמים, סחר בנשים ואמצעי לחימה. התשובה הצה"לית למכת ההסתננויות הגיעה בדמותו של המרדר – דפוס לחימה המש" לב פעילות של גששים ברואים ולוחמי מג"ב.

הגששים שפעלו בעבר היו רועי צאן ומגדלי גמלים. אנשים מבוגרים יחסית בעלי חוש התמצאות ומעקב יוצא דופן, שהסתמכו על מסורות עתיקות יומין ולא נזקקו להכשרה מעבר לניסיונם האישי כאנשי שטח. מילדותם הם למדו למצוא טלה שאבד, לאתר סימנים להימצאות חיות טרף משיטטות או עקבות גנבים שחררו לשטח המרעה. גנון מספר כי עד 1968 היה תהליך הגיוס פשוט למדי. אל המפקדה היה מגיע רועה צאן, משתתף במטווה ומצטרף לגשש בכיר לתקופת ניסיון של שלושה שבועות. באור" תם ימים, המושגים טירונות או מסלול הכשרה מסודר לא היו בלקסיקון.

מעקב סיזיפי

אנחנו מדרימים למוצב "גוזל" שליך קציעות ונכנסים למועדון הגששים. קרוואן צר וארוך ובו מקרר ישן, כורסאות בלויית מעט, ארונות מתכת ושולחן עגול. כאן ממתין לנו סא"ל מוחמד אבו סולב, גשש בכיר שמשרת בצה"ל כבר 24 שנים. אדם לא צעיר. כחוש. מעשן בשרשרת. בתוך דקות הולך ומתמלא המועדון בגששים נוספים. אחדים עונדים את תג היחידה – גמל מעופף מרחף מעל ג'פ סיור.

אבו סולב, כמו גששים רבים שאני עתיד לפגוש במשך הלילה, ממעט לדבר. כאשר אני שואל אותו על חייו המקצועיים, הוא מחייך בנימוס ועונה תשובה טלגרפית. אף שבחדר נמצאים כשמונה אנשים, השקט כמעט אינו מופרע. שאלותיי נענות במילה או שתיים. במנוח ראש. הקולות היחידים הם אלו שעולים מן הטלוויזיה הישנה, שעל מסכה מהבהבים קליפים מתחנת "דוטאנה" הסעודית, המשרדת מוזיקה 24 שעות ביממה.

נשיונל ג'אוגרפיק • מארס 2004

צר. ערכת הקפה נשלפת מהרכב ובתוך דקות בוערת האש כורדים שנאספו בשטח. "אחרי כל אירוע אנחנו יושבים ככה. מדברים עליו, מפקימים לקחים", אומר אבו סולב. "אחרי תפיסה גדולה אפילו עושים חפלה. זה אירוע חברתי. בדיוק כמו שיושבים אצלנו בשבת ומספרים סיפורים מסביב למדורה."

אני מתעניין בחייו הפרטיים. מתברר שאבו סולב, בעל לשלוש נשים ואב ל-19 ילדים, מתגורר במה שמכונה "הפזורה", כינוי קוסמטי ליישובים בדואים לא מוכרים שאינם מופיעים במפה.

לפתע צווח מכשיר הקשר. מישהו צועק שיש זיהוי. הגששים מכבים את המדורה בוריוות, מניעים את הג'יפים, ואנו דוהרים דרומה, מתפתלים במהירות על הכביש הצר. קילומטרים ספורים מאיתנו הפתיעו כמה גששים חוליית מבריחים שהספיקה להימלט בחזרה לשטח מצרים. הם הותירו אחריהם פרצה בגדר הגבול, סימני עקבות וכ-80 קילוגרמים של מריחואנה, מהורקים היטב בתוך שלושה שקי יוטה שהוסבו לתרמילים ענקיים שנישאים על הגב. הגששים מרימים בעדינות את השקים, אומרים את משקלם. מתוך הפתחים העליונים מבצבצים הגבעולים. ריח מתקתק חריף עולה מהם. את התהילה ואת הטפיחות על השכם זוכה לקבל רס"מ ג'ומעה אלקשחר, גשש ותיק וגם השייח' של שבט אל-ג'נבי. הוא מסמן עיגול בחול, סביב לטביעת נעל שהתגלית תה ליד הפרצה. "אתה רואה אותה?" הוא מתגאה. ואני, נבוך ומבולבל, בוזה שעה ארוכה במרקם החולי ומנסה לשווא לזהות עקבות של בן אנוש.

בתוך דקות פורשת השמועה כנפיים, ולמקום מגיעים בסערה שני ג'יפים של מג"ב. אחר השוטרים שולף מצלמה דיגיטלית וכולם מצטלמים למזכרת לצד השקים. צילום אחר מתוך מאות שכבר צולמו ועוד יצולמו.

"הכי קשה לרדוף אחרי משוגעים"

לאחר ההילולה אנחנו עולים על הג'יפים ומדרימים לכיוון בסיס האם בהר חריף – בלב הגיזרה המועדפת על מבריחים – שם נעשה את הלילה. קור מדברי עז של תחילת מארס מניס את כולם אל מועדון הגששים המקומי. מבעד לחלונות צובעים אורות הבסיס את הערפל הכבד בכתום עז.

עם הגעתנו נמוג התה שוב ושוב. תרבות האירוח הבדואית המסורתית נטמעת בטבעיות גם במסגרת הצה"לית. במועדון הצנוע שגודלו כ-15 מטרים רבועים מצטופפים תריסר גששים. השיחות, העוסקות בענייני היום השוטפים, מתובלות בערבית ובעברית לסירוגין.

כאן מתפנה אבו סולב להעניק לי שיעור נוסף באמנות הגישוש. נראה כי העקבות יודעים לספר יותר מהשקע התמים, הכמעט בלתי נראה, שהם מותירים על הקרקע המדברית. המרחק בין צעד לצעד מעיד על מהירות ההליכה – מפסיעות הססגניות, שבהן נע גופו של המסתגן מצד לצד, בודק את השטח ומתלבט, ועד ריצה שמותירה עקבות במרחקים גדולים אלה מאלה. אופי הדילוגים מעל ערוצי נחלים מרמז על גילו ואף על כושרו הגופני של המסתגן. מיני העצים שהוא בוחר להבעיר בעת המנוחה יחשפו האם מדובר בבעל ידע בשדאות או בטירון. באחד המרדפים, נזכר אבו סולב, הודיע הגשש למפקד הכוח כי מדובר במחבלים החמושים בקלשניקובים. טביעה קלוי-שה של כת הנשק, ששימש מוט תמיכה בעת טיפוס על גבעה, הסגירה את כוונותיהם של הבורחים.

"אבל תדע שהכי קשה לרדוף אחרי משוגעים", הוא מסיים. "אין להם כיוון מוגדר. הרבה יותר פשוט לרדוף אחרי אדם שמכיר את השטח. הוא יבחר בתוואי הנכון וקל יותר להיכנס לראש שלו." נראה כי היכולת להיכנס לראשו של המסתגן וליצור פרופיל פסיי-כולוגי שלו, כמו גם של נתיב הבריחה, היא זו המבדילה בין גשש ממוצע לגשש מעולה.

נראה כי העקבות יודעים לספר יותר מהשקע התמים, הכמעט בלתי נראה, שהם מותירים על הקרקע המדברית

מסתננים רבים
מצטיידים בבדים בצבע
האדמה ומתעטפים
בהם כשמגיעים כוחות
צבא. ההסוואה
מושלמת

מישהו מתנרב למוזג קפה לכוסות קטנות. "קפה צה"לי", אני מנסה להתענג על הנוסטלגיה, וכולם פורצים בצחוק. "נראה לך שכדואי ישתה קפה צה"לי?" הוא מטיח בי בחיור. האווירה מתחילה להתחמם מעט.

אבו סולב מנסה לבאר בעבורי את עקרונות הגששות. בינתיים בתיאוריה. לרבריו, עיקר העבודה הוא חיפוש אחר כל שינוי חריג בגיזרה. 24 שעות של מעקב סיופי אחר עקבות בחול. כאשר מוצא גשש עקבות על ציר הטשטוש – דרך העפר הנמתחת לאורך הגבול – מוקפצים למקום גששים בכירים כדי להתחקות עליהם, ולעתים אף להתחיל במרדף.

תוך כדי ההסברים מתחילים שאר הגששים שבמועדון להפליג בסיפורים שנחרתו בזיכרונם, לאו דווקא סיפורי גבורה קלאסיים. זה מספר על אב ירדני שהסתגן יחד עם בנותיו דרך הגבול המצרי בדרכו לרעייתו המתגוררת בעזה, ואחר נזכר באישה צעירה שניסתה שוב ושוב להימלט מבעלה הקשיש והפכה מושא לחמלתם של הגששים באזור.

סמים לאורך הגדר

הלילה יורד ואני מצטרף לג'יפ הסיור של אבו סולב יחד עם רס"ן מוחמד ג'ואמיס, המכונה בפי חבריו ליחידה "ג'ו". מטרים ספורים מגדר הגבול אנחנו עוצרים לצד ערוץ

“הטכנולוגיה רק מסייעת, אבל היא לא תוכל להחליף את הגששים”

שמתבצעות ברצועת עזה, למשל, 99 אחוזים מגילויי המטענים נעשו על ידי גששים. הטכנולוגיה רק מסייעת, אבל היא לא תוכל להחליף את הגששים. גם אל"מ קאסם ברגס, מפקד בית הספר לגששים, נחרץ בעניין. “עם כל הקידמה – אין תחליף לגשש. הוא זה שמצליח לרדת לפרטים הכי קטנים שאיתם הטכנולוגיה לא יודעת להתמודד: פרטי זיהוי מדויקים, הסקת מסקנות והבנת ההיגיון של המסתנן.”

דיאלוג אינסופי בין מסתננים לגששים

בבוקר מזמינים אותי ג'ואמיס וג'ומעה להצטרף לסיור ולהדגמה של גילוי עקבות על ציר הטשטוש, ליד ערוץ נחל לוזן. בין הגששים למסתננים מתקיים דיאלוג מתמיד בכל הקשור לשיטות הטשטוש והמעקב. כל צד מנסה לשפר את יכולותיו, והדרכים הולכות ומשתכללות כל העת. בין השאר, עושים המסתננים שימוש בנעליים בעלות סוליות הפריכות כדי להטעות את הגשש בויהוי כיוון ההליכה, מצמידים עור כבש לסוליות כדי ליצור עקבות קלושים עד בלתי נראים, נושפים בצינור על עקבות בחול רך, מפזרים פירורי לחם כדי למשוך בעלי חיים לעוט על המזון ולטשטש את העקבות, או מרססים את העקיבות בורזיפי מים כך שייראה כאילו כוסו בשכבת טל כדי לשבש את זיהוי שעת החרייה. קטע הדרך הקריטי מבחינת המסתננים הוא ציר הטשטוש. אם הצליחו לעבור על

פניו ולא להשאיר סימנים, משימתם כמעט הושלמה. כבר נרשמו מקרים שבהם היו ניסיונות לחצות את הציר הזה בעזרת הליכה על ארבע על שמיים כות שנפרשו לרוחב הציר, שימוש בנעליים צה"ליות, הליכה על קורת עץ באורך של מטרים אחרים ושאר שיטות מקוריות.

ג'ומעה מחליט להפתיע. הוא שולף מהרכב בד חום, כצבע האדמה, פונה לדרכו ומתעטף בו. ממרחק 30 מטרים הוא הופך לחלק בלתי נפרד מן הנוף. “הרבה מסתננים מביאים איתם בדים כאלה. כשמגיעים כוחות צבא הם מסתתרים בערוץ ומסווים את עצמם. למי שאין ניסיון יהיה קשה לראות אותם,” הוא מסביר לי כאשר הוא חוזר. לקראתנו מתקדם ג'יפ סיור ובו גשש

ושני חיילי מג"ב. הוא עושה את דרכו על הציר במהירות של כעשרה קילומטרים לשעה, בעוד הגשש יושב בצד הרכב ובוהן בריכוז את פני השטח. “במקומות קשים וסלעיים הגשש יורד מהרכב ומבצע סריקה רגלית,” מסביר לי ג'ואמיס. “רוחב הציר הוא בסך הכל שלושה-שישה מטרים, אבל אלה המטרים הכי קריטיים.”

לאחר כל ההסברים האלה אני מנסה לאתגר את ג'ואמיס. “בוא ותראה לי את העקיבות האחרונות שלי.” בזהירות מתקדם ג'ואמיס לאורך התוואי הבלתי נראה שהותרתי אחריי. “הנה פה יש תזווה של אבן קטנה. אתה רואה? היא לא במקום הטבעי שלה. והנה טביעת נעל ממש טובה, ושם העשב קצת נוטה הצדה כי דרכת עליו.”

בעוד אנו מסיירים לאורך הגבול, אני מפנה את מבטי אל קו הרקיע הנושק למדבר הגדול. אין ספק, אני מציין לעצמי בתחושת החמצה, שהמדבר של אבו סולב, ג'ואמיס, ג'ומעה וחבריהם עשיר הרבה יותר מהמדבר שלי.

לקראת חצות מתפזרים רוב הנוכחים. ארבעה גששים צעירים נותרים מול הטלוויזיה, צופים בסרט מלחמה אמריקני גודש קולות פיצוץ רמים. האקשן לעולם לא מספיק.

הדואליות של המודרניזציה

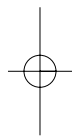
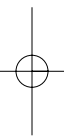
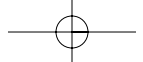
בפתחה של המאה ה-21, כאשר האורבניות הופכת לצורת היישוב המועדפת, כביישים סלולים מחליפים את דרכי העפר, ועדרי הולכים ומתמעטים, קשה למצוא גששים מקצועיים. לברואים שמגיעים מן הפזורה, אלה שהעבירו את ילדותם באוהלים וברעיית צאן, יש יתרון משמעותי על פני חבריהם מהעיריות – יכולת ההבחנה שלהם חדה יותר. אך גם הם הולכים ומתמעטים.

זוהי אחת הסיבות להקמתו ב-1995 של בית הספר הצה"לי לגששות. כאן עוברים החיילים הצעירים טירונות חי"ר וקורס גששות של שישה שבועות. כמו כן, בית הספר מרכז את תורת הגששות, עוסק בלימוד לקחים מאירועים בעבר ובהתערבות בשיטות הסתננות חדשות. “רועה צאן יודע לזהות עקבות. הוא לא מזהה מטען, והוא אינו מיומן בהתמודדות עם הברחות מתוחכמות,” אומר גנון.

משיחות שערכתי עם הגששים שפגשתי עולה כי לתכונות ההכרחיות הנדרשות במקצוע הזה – סבלנות, יכולת הבחנה וזיהוי גבוהה, התמדה והתמצאות בשטח – מתורספ מרכיב חיוני, ואולי מעט מפתיע כשמדובר בצבא: אינטואיציה. האינטואיציה, כך מתברר, היא כלי עזר חשוב בשלב שבו מתגלים עקבות ומתחיל המרדף.

האם טכנולוגיית עיקוב ואיתור מתוחכמת עשויה להחליף בעתיד את הגשש? גנון מתרעם על עצם הצגת השאלה. “חדי-משמעת לא! למרות שיש אמצעים שונים אי אפשר למקם מצלמות ומכ"מים לאורך מאות קילומטרים של גבולות. בפתחות ציר

למעלה מימין: חפלה מסורתית במסגרת אירוע לכבוד גששים שהשתחררו מהשירות הצבאי
משמאל: אחרי כל אירוע יושבים הגששים סביב למדורה, מדברים עליו ומשתדלים להפיק לקחים

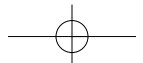
00

שם הכתבה כאן

נשיונל ג'יאוגרפיק, ינואר 2002

00

STORY.ISR JANUARY - 00

STORY.ISR JANUARY - 00